

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.5(477)

В. К. Антошкін

СУЧАСНІ СКЛАДОВІ ТА ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено зміст, сучасні складові та виклики національної безпеки. Виявлені чинники, які на неї впливають. Обґрунтовано заходи та механізми зменшення й усунення негативних впливів на економічну безпеку.

Ключові слова: економічна безпека, структура, чинники, виклики, глобаліні впливи, регіональні складники, державне регулювання, управління, збереження.

Summary. The article defines the content, modern elements and challenges of national security. The factors that affect it. Based measures and mechanisms to reduce and eliminate adverse effects on economic security.

Key words: economic security, structure, factors, challenges, hlobalini influences, regional ingredients, regulation, management, storage.

Постановка проблеми. Проблеми економічної безпеки знаходять вагоме місце у наукових дослідженнях сучасних соціально-економічних процесів. Це пов'язано з посиленням динаміки світового розвитку, формуванням та стрімким поширенням нових технологій, загостренням проблем ресурсокористування, охорони довкілля, бідності у планетарному масштабі. Глобалні впливи та процеси призвели до збільшення відкритості національних економік і світового ринку на всіх рівнях організації та розташування. Разом з тим будь-яка країна у сучасному світі прагне до національної ідентифікації, збереження самобутності та традицій з одночасним зростанням конкурентоспроможності господарства. Вирішення цього протиріччя спонукає до постійної актуальності та значимості наукових досліджень і практичних заходів вирішення питань економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснене вивчення й аналіз наукових публікацій щодо різних аспектів національної безпеки та її складників вказує на те, що багато науковців присвятили їй свої роботи. Насамперед необхідно відзначити праці О. В. Ареф'євої, яка розкриває питання планування та прогнозування економічної безпеки [3]. У роботах О. І. Гойчук проведено всебічні дослідження проблем формування та здійснення продовольчої безпеки України, К. С. Горячової — роль та місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки. Однак поглибленого розгляду вимагають питання визначення економічної безпеки України в умовах дії глобалних викликів та загроз, а також їх зменшення з метою посилення економічної безпеки.

Актуальність та своєчасність вказаної проблематики посилюється необхідністю нівелювання негативного впливу на вітчизняне господарство світової фінансово-економічної кризи, скорочення безробіття, зменшення зовнішніх міграцій

населення, вирішення демографічних проблем, прискорення соціально-економічного розвитку держави через збільшення доходної частини бюджету країни. Важливе значення має також вивчення досвіду інших країн у вирішенні вказаних проблем, а також у формуванні громадянського суспільства та активізації органів місцевого самоврядування у зміцненні економічної безпеки.

Метою статті є визначення змісту та обґрунтування складників економічної безпеки у національному вимірі, аналіз чинників її формування та розвитку, сукупності викликів та загроз, які її зменшують, обґрунтування заходів та механізмів зміцнення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про основи національної безпеки України» визначені основні її складові елементи — це зовнішньополітична сфера, державна безпека, воєнна сфера та сфера державного кордону України, нелегальна міграція, внутрішньополітична сфера (економічна, соціальна та гуманітарна сфера, науково-технологічна сфера, екологічна та інформаційна сфера) [2].

Особливе місце в організації національної безпеки займає економічна безпека, яка створює відповідний рівень задоволення потреб у продукції як оборонного, так і цивільного призначення, а в екстремальних умовах є критерієм забезпечення воєнно-економічної безпеки. Покращання самозабезпечення держави технологіями цивільного й оборонного виробництва, нарощування технологічного потенціалу зміцнює її воєнно-економічну безпеку. Остання, безперечно, визначається новітніми досягненнями науково-технічного прогресу. Тому забезпечення відповідної сучасним вимогам економічної безпеки — важливе завдання Української держави.

Економічна безпека — це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стій-

© В. К. Антошкін, 2013

кість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави. Головні умови економічної безпеки — оптимальне поєднання реально існуючих ринкових і державних економічних механізмів; створення раціонального та ефективного правового поля, яке забезпечує компенсацію відповідних загроз та підтримує комерційні ризики на мінімальному рівні; відсутність злочинної діяльності, що підриває економіку; наявність сучасного фізичного і технічного захисту; функціонування інфраструктури, що відповідає завданням конкретного бізнесу; реальний плюралізм форм власності та ін. [5, с. 39].

У процесі аналізу економічної безпеки виокремлюють три важливих складові: економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі; стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів; здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни.

Політика економічної безпеки визначається на основі певних принципів, які створюють політичну і правову базу для оцінки зовнішніх і внутрішніх загроз, формування національних економічних інтересів і стратегії економічної безпеки. До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести: а) верховенство закону при забезпеченні економічної безпеки; б) додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; в) взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки; г) своєчасність та адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів; д) пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру; е) інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Об'єктами національної економічної безпеки є держава, суспільство, сім'я, окремі громадяни, підприємства, установи, організації, окремі території, а також основні елементи економічної безпеки. Держава є не тільки об'єктом, але й основним суб'єктом національної економічної безпеки і здійснює свої функції у цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової гі-

лок влади. Це не виключає участі громадян та їх об'єднань у підтримці економічної безпеки. Більше того, такі дії повинні всіляко заохочуватися державою [5]. Однак активна участь громадянина в забезпеченні економічної безпеки неможлива без усвідомлення ним важливості цієї державної справи і прояву активної життєвої позиції.

У Конституції України чітко зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу [1]. Економічній безпеці притаманний інтегральний характер, оскільки вона є результатом спільних зусиль усієї нації, що проявляється через дії всіх гілок влади на всіх рівнях (від всеукраїнського до місцевого), наявних у державі сил і засобів, об'єднань громадян і окремих осіб.

Слід зазначити, що нині існують певні протиріччя між окремими громадянами і державою в забезпеченні ними своєї економічної безпеки. Насамперед це пов'язане з тим, що держава може не тільки виступати гарантом економічної безпеки своїх громадян, але й сама бути для них джерелом загроз (знецінення грошових заощаджень, затримки з виплатою заробітної платні та інших соціальних виплат, непомірні податки і т. ін.). Якщо держава створюватиме для громадян загрозу, що значно перевищуватиме ту небезпеку, від якої вона їх захищає, то зрозуміло, що така держава навряд чи буде викликати у них повагу. Більше того, така держава не зможе бути виразником національних економічних інтересів.

Не менш важливим, на наш погляд, є забезпечення і належного рівня розрахунково-платіжної дисципліни у самій країні та зменшення простроченої дебіторської і кредиторської заборгованості між підприємствами-партнерами. Дебіторська заборгованість — це борг підприємству, організації, фізичній особі, що виник у процесі господарських відносин з іншими юридичними і фізичними особами через не своєчасність розрахунків за поставлені товари і надані послуги. Значні суми дебіторської заборгованості погіршують фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, оскільки вилучають з кругообігу оборотні засоби, що створює загрозу фінансовій стабільності підприємств.

Найбільш ефективним засобом недопущення великих розмірів дебіторської заборгованості є її рефінансування — це система фінансових операцій, що забезпечують прискорену конверсію дебіторської заборгованості в грошові активи. Основними формами рефінансування дебіторської заборгованості є: а) факторинг; б) облік векселів; в) форфейтинг. Вважаємо, що сюди слід також включити уступку вимоги переведення боргу. На сьогоднішній день така опера-

ція хоча і визначена Цивільним кодексом, проте практичного не здійснюється в Україні.

Разом з тим нерівноправний фінансовий стан підприємств у тій або іншій галузі, міжгалузевих структурах призводить до здійснення політики злиття та поглинань, банкрутства та санації підприємств, реструктуризації суб'єктів господарювання. При цьому перевага надається формуванню нових великих корпоративних інтегрованих структур, особливо у експортоорієнтованих галузях. Безумовно, це сприяє підвищенню стійкості та конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, у т. ч. на світових ринках, але викликає небезпеку монополізації тих або інших виробництв.

При обґрунтуванні національної економічної безпеки необхідно враховувати нові виклики та загрози, які супроводжують сучасний соціально-економічний розвиток у регіональному та міждержавному вимірах. Мова йде про «торговельні війни» між країнами, які знаменують застосування засобів недобросовісної конкуренції у двосторонніх або багатосторонніх виробничо-економічних відносинах. Їх наслідками є значні збитки підприємствам, галузям, державному бюджету. Зберігаються загрози воєнного характеру, політичного протистояння окремих країн або блоків. У внутрішньодержавному вимірі йдеться про регіональний сепаратизм, слабкість зв'язків між центральною та місцевою владними вертикалями, незрілість національних еліт. Тому вказані складники мають бути враховані у структурі сучасної парадигми загроз економічної безпеки України. Заходи, спрямовані на їх ліквідацію або зменшення, формують зміст економічного розвитку у контексті зміцнення економічної безпеки.

Висновки. Здійснені нами дослідження стосовно загроз економічної безпеки України, аналіз їх джерел та чинників дають можливість зробити такі висновки та пропозиції.

Необхідно здійснювати постійну державну підтримку підприємництва і забезпечити в країні стабільну соціально-економічну атмосферу, що забезпечує сталий (стійкий) розвиток економіки, а також організаційні передумови, які сприяють ефективній діяльності та нагромадженню капіталу й інвестицій, достатніх для конкурентоспроможного розвитку приватних, колективних та суспільних суб'єктів господарювання на засадах інноваційної діяльності, економіки знань та но-

вих технологічних укладів, які характерні для передових держав світу.

На засадах програмно-цільового підходу на загальнодержавному і регіональному рівнях важливо обґрунтувати комплекс соціально-економічних та виробничо-екологічних заходів, що забезпечують соціальну та екологічну спрямованість господарювання, доходність підприємств, соціальну справедливість, підвищення рівня життя населення, покращення демографічної ситуації, особливо на рівні сільських територій.

Необхідно посилити державний захист бізнесових структур від недобросовісної конкуренції та її проявів (промислового шпигунства, корупції, фальсифікації, обману, рейдерства, колекторства та шахрайства), здійснювати постійний захист вітчизняного ринку від неякісної продукції, спряти експортній експансії вітчизняних підприємств. При цьому необхідно особливу увагу приділити підготовці вітчизняних кадрів, які б володіли сучасними інноваційними інструментами та методами виробництва або надання послуг, логістики, менеджменту та маркетингу. З цією метою потрібна модернізація науково-освітніх та дослідницьких установ, розвиток соціальної інфраструктури, сучасних засобів транспорту та комунікацій, подальша інформатизація всіх видів діяльності.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.
2. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964-IV від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
3. Ареф'єва О. В. Економічні основи фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 2. — С. 98–103.
4. Васенко В. К. Економічна безпека підприємництва у вільних економічних зонах / В. К. Власенко // Науковий журнал «Право і безпека» Національного університету внутрішніх справ. — 2004. — № 4. — Т. 3. — С. 182–185.
5. Горячова К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. С. Горячова // Економіст. — 2003. — № 8. — С. 65–67.